
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

A VÁROS MINT MŰEMLÉK

KONRÁD GYÖRGY

Nyárvégi naplójegyzet: Piranban töltünk néhány napot, egy régi szlovén–olasz tengerparti kisvárosban, ahol könnyű azt mondani, hogy a múlt hagyatéka szép. Mi, látogatók átérezzük, hogy a hajdanvolt polgárok maguk építették maguknak a várost, így minden ház személyiség lett. Egyidejűen észleljük az egész város kiterjedését felülnézetben, a várost mint alakzatot a tájban, és azon belül az egységeket. Az egybelátott egész és külön-külön a részletek a szép forma uralma alatt álltak.

Minél kevésbé volt nagyszabású és tömeges az építőtechnika, annál inkább teret nyertek a kis megoldások, csinos praktikumok és a személyes ízlések. Itt nem a gőg, a másokon való uralom reprezentálása volt a cél, hanem a gazdaságos, bensőséges térkihasználás. Piranban a részleteknek önálló kifejezőértéke van. A kis ékszerdobozon belül nagy a változatosság.

A huszadik század kezdetén az új törekvéseket az építészek vágya fűtötte, hogy megszabaduljanak az öröklött polgári-kapitalista város heterogeneitásától. A modern szemnek nem tetszett, hogy minden ház más, hogy a praxisban nem, vagy nem kellően érvényesülnek a progresszív építészek közösen megfogalmazott szabályozóelvei. A modern építészet és urbanisztika értelmiségi szembefordulás volt a kapitalista városfejlődéssel, lázadás a polgári építészet ellen. A zsenik, a nagyívű koncepciók alkotói voltak a faltörő kosok. Rájuk lehetett hivatkozni.

Utánuk jöttek az uniformizált közepszerűek, és az értelmiségi látomásból elvont lakóknak készülő, hivatalnoki építészett lett.

A várostervező intézetben, ahol városszociológusként nyolc éven át építészek között dolgoztam, a szerény, finom ember is szerénytelen, jellegtelen és részletszegény terveket csinált, mert mondjuk ötvenezer ember részére kellett egy házgyári lakótelepet megterveznie, amely végül is semmiben sem volt jellegzetesebb, mint a sokezer lakótelep szerte a világon, és különösképpen a kontinens keleti felében, ahol az imponáló lakásszám-növekedés kötelezően a szovjet házgyarak – egyébként relatíve drága és menthetetlenül sztereotipizált – tömegtermelésére támaszkodott.

*

A faluban, ahol sokat időzünk, a kertek a maguk virágágy-kompozícióival úgy is olvashatók, mint a szomszédasszonyok beszélgetése. Az emberek szeretnék a környezetükben megszemélyesülni. Nemcsak abban, amit csinálnak, hanem abban is, amit választanak. Mozognak a városi térben, és keresnek valamit. Mit is? Az otthonosságot. A helyet, ahol elhúzódhatnak és másokkal összejöhetnek, ahol görccstelenül élhetnek, ahol a tér rá van szabva a testükre, a lelkükre.

A polgári építészetnek ez valamivel jobban sikerült, mint az etatista építészetnek. Még ha rossz is az egyesek ízlése, de legalább valamelyest különböznek egymástól, és ellensúlyozzák egymást. Semmi sem ártott többet a városok lelkének, mint az a tervező nagyvonalúság, amelynek szellemében egy egész városnegyed egy személy, egy iroda tervez meg.

Nekem jobban tetszenék a visszaszemélyesített város, ahol a rész és az egész valóságos, szövevényes viszonyban van. Ennek az a feltétele, hogy a résznek legyen bizonyos önállósága, túl az összefoglaló funkció szolgálatán. Az egyik elv: ami jó, az legyen nagy. A másik elv: bármennyire jó, ne legyen túl nagy, mert hátha mégsem olyan jó. Minél nagyobb, annál tagolatlanabb, annál szabványosabbak az egyes elemek. Minél nagyobb a mű, annál kevesebb figyelem jut a részletekre, nincsenek megkötvé, közömbösek, nem hordoznak önálló esztétikai üzenetet az épületen belül, úgy, mint a mondat vagy a bekezdés a regényen belül.

*

A deperszonalizáció és a reperszonalizáció a két ellentétes irányzat. Az első akkor működik, ha az építtető hatalmas, akár mint cég, akár

mint hivatal. A megalománia a városi polgár méreteit sokszorosan meghaladó formákat teremt. Az államszocializmus kísértésbe vitte az építészeket, módot adva arra, hogy egész városrészeket vagy akár városokat tervezzenek. Ma már csak kapitalista megalománia van, de ilyen is van elegendő. Minél nagyobb, annál sivárabb.

Érdekünk, hogy az utcán legyen mit nézni. A nagy bevásárlóközpontok megölik a kis üzleteket, és az utcát unalmasabbá teszik. Az utcára nyíló bolthelyiségek kereskedőit tönkretenni városellenes gyakorlat. Olyan-amilyen városainkat is műveknek kell tekintenünk, amelyeknek a látás, a napi mozgásaink révén résztulajdonosai vagyunk. Tiéd az az útvonal, amelyen reggelenként munkába, délután vásárolni mégy.

*

Van-e a városépítészetnek valami bennünket meghaladó célja? Ha van, akkor a nagyság valamilyen ambíciója vezérel, és akkor lehet pompás, de nem lesz otthonos. A nagyszabású – többnyire unalmas. Nézzük időnként új szemmel lakókörnyezetünket, mintha először látnánk. Humor is kell a városszemlélethez, a várost olvasni tudni kell. A város nem az állam műve, nem a korporációk műve, hanem a városban mozgó egyéneké. Nincsen jó város barátságos városlakók nélkül.

Az elődöket lekicsinylő építtető és építő igen keveset akar megmenteni, nyomban operál, lebont, vadonatúj építészetet akar, amely őrá szól, ami emberi vágy, de nem ártalmatlan. A használóknak kontroll alatt kell tartaniuk az alkotók nagyravágyását és az abból valószínűleg következő hanyagságukat. Ami a múltat illeti, a kérdés úgy áll, hogy jó szívvel vagyunk-e a korábban itt éltek, az egykori városépítők iránt. Tisztelni a múltat valójában annyit jelent, hogy tiszteljük a műveiket, az építményeiket, hogy megmentjük a múltból a menthetőt, és ugyanolyan elnézésben részesítjük az örökséget, mint a saját műveinket.

Amiképp vannak összeférhetetlen emberek, úgy vannak összeférhetetlen épületek is. Az épített vagy helyreállított épületek fejezik ki rokonszenvünket a városi környezet, az elődök és a szomszédok iránt. Mi az ideál? A kemény felülkerekedés vagy a finom beilleszkedés? A társasági illemszabályok a házakra is vonatkoznak.

*

A város olyan, mint a lakói, mint az ő jellemük, kedélyük és gondolkodásmódjuk. A dolgok úgy illeszkednek egymáshoz, ahogy az emberek viselkednek egymással.

Akit a céljai nem nyűgöznek le egészen, aki bír figyelni másokra és másra, aki nincs magába belakotva, annak akár a sarki boltba lemenni is lehet minden érzékét tápláló pikareszk regény, de lehet közömbös ismétlés is. Hogy mit jelent emberünknek ez a csekély kirándulás, ez attól függ, hogy mihez vonzódik inkább: a szabványoshoz, a személytelenhez, a puszta funkcióra szorítókozóhoz, vagy képes-e még kinyitni a szemét, használni a lábát, képes-e az észleletek sokaságából megkomponálni aznapi kis sétaetűdjét. A séta gazdagsága nem a településnagyságtól, hanem a részletgazdagságtól függ.

Ha a környezet unalmas, a benne élők is unalmasak lesznek, márpedig mi emberek káprázatosan tehetségesek vagyunk egymás untatásában. Lehet olyan városokat csinálni, amelyekben az ember nem sétálhat, tehát nem szabad. A séta meditáció és önkifejezés, nem valami avult nosztalgia, hanem a közös tér mindennapos használata, birtokbavétele, elemi jogunk.

Ha csökkentjük a stimulus-csere színhelyeit, akkor szellem nélkülibb, anyagiasabb, alattvalószerűbb városlakókat termelhetünk. Lehet olyan várost építeni, amely folyamatosan letorkolja a személyiséget. Szép és felélénkíthető városnegyedeket leborotváltak, hogy a házgyári falakból emelt új lakótelepeknek helyet adjanak. A városszociológus jobban érzékelt és statisztikusan bizonyíthatta, hogy a lebontásra ítélt házakat sem szerették kevésbé a lakóik, mint a gyárilag előállított új otthonokat.

Egy városrész igen bonyolult életszövedék, kímélni kell, egyszerűen mert van. A technokratikus racionalitás Közép- és Kelet-Európában majdnem annyit, néhol többet rombolt, mint a világháború. Nagy szerencsétlenség volna, ha a lokális kultúrák, most nem a nemzetállam, hanem az európai integráció vagy a globalizáció nevében rombolódnának le.

*

Az autónak épült város a gyalogosnak unalmas. Európában nincsen annyi tér, hogy a térben dúskáló amerikai városfejlődés útját kövessük. Az európai racionalitásnak számolnia kell a szűkös tér és a mély idő sugalmazásaival. Az óvilágban könnyebben tudunk egymásnak az ide-

geire menni, mert nincs módunk úgy széjjelhúzódnunk egymástól, ahogy azt az észak-amerikaiak teszik. A diffúzzal szemben inkább a denzitás és a diverzitás, a sűrűség és sokféleség tekinthető európai hagyománynak, ami bonyolult és hajlékony életstratégiára ösztönöz.

A tapasztalat azt mutatja, hogy nem volt könnyű megférti egymással ezen – a többihez képest – kicsi földrészen. Minden teljesítmény között az emberi ügyek elrendezésének a bölcsessége a legmagasabb rendű teljesítmény, aminek része a múlt és a jelen közötti szakadék áthidalása, az élő város és a műemlék között újra és újra előálló érdekkülönbség leleményes kezelése. Ezért mondhatjuk, hogy a város mint műalkotás, mint alkotott és alakult életszövevény a legjobb, amit civilizációnk kitermelt magából.

Ha netán egy távoli kontinensről nézünk vissza önmagunkra, akkor azt mondanánk, hogy európai az, akinek van valami sejtelve a lakóhelye történetéről, aki a városa terében – mondhatni – együtt lakik a régi idők embereivel. Európai az, aki szereti, hogy kevesebb helyen több minden van, mert igényeli az emberi események érdekes sokaságát. Az időkultúra és a térkultúra két különböző paradigmára épült. Indokolt, hogy mindegyiknek meglegyen az öntudata.

Az európai ideál szerint a lakásnak is, a lakónak is arca van. Nem lehet előre elképzelni, hogy milyen lesz, hogyan fog viselkedni. A városlakó, akár a regényolvasó, egy izgalmas, ismeretlen városban bolyong, alkalmasint el is téved, de a szemét nyitva tartja, és a véletlen jóvoltából pompás találkozások részese lesz. Az utca annak is lehet váratlan, akinek ez az állandó otthona, ahogy az öreg házastársak is meg tudják lepni egymást.

*

Az építészek alkotó érdeke olykor ellentétbe kerülhet a hétköznapi élet védtelen alkotásainak a fennmaradásával. Ezeknek a védtelen alkotásoknak a létrejöttében sok ember vesz részt, együttesen téve életteljessé tágabb hajlékukat. Ha a regényíró tanácsot adhatna az építésznek, akit szívesebben képzel finom ujjú művésznek, mint nagyzó akarnoknak, azt mondaná, hogy tisztelje a láthatatlan időt, amely néha úgy válik anyagivá és nézhetővé, mint a ráncok hálózata egy öreg arcon.

Tapintatosan beilleszteni elgondolásaikat egy meglévő vizuális környezetbe olyan művészet, mint belépni egy társaságba és felélenkíteni,

de nem túlharsogni azt. Nem a történelmileg kialakultnak, hanem a módosításnak, nem a réginek, hanem az újnak kell magát eleve igazolnia. Ami pedig az idő műveiből megmenthető, azt érdemes megmenteni. Úgy képezem, helye és értelme van a gyengéd korszerűsítés eszméjének. Mivel égen és földön az önuralomnál pozitívabb erény kevés van, ezért mind nagyobb tetszéssel nézem az önvisszafogó építési filozófia műveit. Az lenne a legőszintébb, ha az építők olyan embereknek építenének, amilyenek ők maguk, olyanoknak, akiknek a társaságában szívesen időznének.

Az elsőrendű jármű Európában maradjon továbbra is a láb. Menni tehát, járni-kelni elvakult célirányosság nélkül, csak a szemlélődés kedvéért. Minden épített környezet szépségének a mércéje a gyalogos szeme.

Az ember formát alkot élete anyagából, sokféle anyaga van hozzá, a téglától és a szótól az időig. Mindenkire rá van bízva a saját, nagyjából átlagos életideje, ki hogy sáfárkodik vele. Nem elég, ha az ember szakszerűen elvégzi a dolgát, művészien kell a maga mesterségét gyakorolnia. Ha az embernek legalább annyi éber órája esik a szabad időre, mint a munkaidőre, akkor felvetődhet a szabad idő köré szerveződő város ideája.

Fényesebb központokban siregünk, aztán csendesedő átmenetekkel kimegyünk a szabadba, erdőbe-mezőre. Az életgazdag városrészek multifunkcionálisak. Kíváncsiak vagyunk egymásra, agoramániások vagyunk, színháznak és mozinak tekintjük a köznapi időt, teret igényelünk a társalgásnak és magánynak. Elvonultságból a forgatagba és vissza, ahogy a nappali koncentráció és az éjjeli álom között is ide-oda ingázunk. Szükséges pólusaink a zsúfoltság és az üresség, a belváros és a rét.

A jó városnak az építészeken kívül nagyon sok alanya van, az is, aki éppen odavetődik. A jó városban a nemzedékek egymással a haláluk után is dialógusban maradnak a művi környezetük által. A jó városban a személyesség visszahódítja a teret a szabványosságtól, és a lakók nemcsak nézik, de rendezik is egymásnak a műsort.

*

A szépen nem tudom, mit értünk. Valami elvarázsoltságot, lenyűgöződünk, megkötve maradunk, megdermedünk szinte, bénultan nézzük, nem tudjuk magunkat elvonni tőle, a hatalma alá kerülünk, kinyitjuk

magunkat előtte, egyesülünk vele. Ilyen a szépség mint rendkívüli élmény.

De van rendes, hétköznapi szépség is, a búcsúé a villamosmegállóban délutánig, a dolgozószobádé, ahol az asztalon ott vagy, ahol tegnap voltál, de ma egy lépéssel továbbmégy, vagy a kerté, erkélyé, ahova kilépsz friss levegőt szívni, vagy csak a baktatásé az esti városban.

Így szép lesz az éppen adott, az ocsmánnyal együtt, ami vele jár. Miért szép? Mert van. A kocsmái ordítózás is művészi tárgy, és minden emberi eset.

Viselkedésed története a műved. Megvalósulásaid, szerepléseid, magányaid, elkótyavetyélt vagy figyelmes időd. Formát adni próbálunk az időnek, a jelenlét is lehet műalkotás, szeretnénk önmagáért valóvá tenni ezt a percet. A frázis, hogy valaki egy örökkévalóságot élt át egy perc alatt, ezt a vágyat tükrözi, hogy az ember a percben, ebben a mulandó egységben megpillanthassa az állandóságot.

Csupa olyan illúzió, amelyben nincsen halál, vagy csak a háttérben, mert az előtérben a felfokozott élet van, az emberi vadság nekifeszülően. A csataképekben emberek öléséről van szó, a csendéletekben állatok leöléséről, de megjelenik az élet, a gyümölcs szépségének a dicsérete, a virágcsendélet, a dolgok megörökítése, akár egy borotvacseté, egy fésűé, egy madzagé, egy késé.

A polgár viszont akarja látni a konyháját dús pillanataiban, amikor minden van, amikor lakoma készül, és ott várnak a hozzávalók, csak egy kislány figyel ezt a sok madárhullát kíváncsian, inkább derülten megigézve. Odateszik a felborult poharat, az elnémult lantot lefelé fordítva, és ráadásul a koponyát, amely valószínűleg íróasztali kellék.

*

Mi az, ami nem szép? Ezt kérdezte a romantikus tudat, amely elvette az élet hierarchikus osztályozását. Minden lehet szép? De ha minden szép, akkor a szónak nincsen saját értelme. Vagy a szépség rálátás? Valamilyen fogalommal, elvárással, előre meglévő képpel való egyeztetése a tárgynak? Mindenképpen valami gazdagság, a szemléző elveszése a szemléletben, változat-végtelenség, a tagoltság beláthatatlansága.

Gondolhatjuk a szépséget továbbmenni akaró szellemnek, amely egy kötött vagy valami sejtelem által határolt formába kényszerül. Ezt a

feszültséget szolgálja a keret, a könyv fedele, a szonett tizennégy sora, a dráma két-három órája, az az idő, amennyit rá tudunk szánni. Lehet, hogy a forma végessége és a tartalom belső végtelensége közötti feszültség adja a szépség élményét?

Dichten, sűríteni, néha hétmérföldes csizmával nagyokat lépni, néha meg szinte egy helyen tipegni, mint aki kincset érez a talpa alatt. A mondatban benne lakik egy kihívás, egy bújkáló és megvalósítható lehetőség, a szöveg maga emel tovább.

Egyszer azonban be kell fejezni, abba kell hagyni. A regényt beke-retezi a kezdés és a megjelenés dátuma. Már nem alakul, arra ítélték, hogy ilyen legyen, készen van. Minden, ami megesik, belekövül a maga idejébe, elveszti a jövő idejét. A kép szomorú a kerete miatt, a tánc-mozdulat szomorú a gravitáció miatt, a film szomorú, hogy csak az látható, ami látható.

Az, ami számunkra lehetséges, az mindig szűkebb és kötöttebb, mint az a lendület, amely a végtelenség felé megy. A külső véggel szemben a belső halhatatlanságnak kell munkálkodnia, amely hovatovább megtorpan a halál előzményein. Ebből az összetorlódásból lesz az irodalom, és a vihar utáni megnyugvásból, a gyász utáni életvágyból. Minden biztonnyal van egy hajtóerő, amely a meghalás ellenében dolgozik, és a forma nélkülinek saját formát ad.

*

A *szép* a vágyódásunk tárgya, a tömény, a sikerült élet. Szép kor, szép ló, szép bor, mondjuk, és persze szép ember, szép ruha, szép alma, mondjuk arra, amit szeretnénk a magunkévá tenni. Ha válogatunk az áruk közül, azt szeretnénk, ami kifejez valamit mibőlölünk, ami illik hozzánk. A szépséget a vágyódás igazolja, az, hogy akarjuk.

Az igazit keressük, ami olyan, mint a tiszta gyapjúból készült angol szövet, de hát a műanyagok korában mi az igazi anyag? És miért ne lenne a műember az igazi ember? Keresed az igazit, és helyette kliséket találsz. Amit keresünk, az lenne a szép? Amire vadászunk, amit el akarunk érni, amit nem fogunk elérni, egyszóval a megfoghatatlan lenne a szép? Ami után mindhiába ácsingózunk, de ami majdnem fogásközelbe jön?

Nem valami esetlegesről beszélünk. Szép játszma volt. Szép gól volt. A labda nem mehet máshova, mint a kapuba. A szép ház legyen lakható, a szép ruha legyen hordható, a szép emberi példány társasága legyen

elviselhető. Legyen benne kihívás és feloldás. A szép jelenségben benne van a kiengesztelődés. Az ember azzal vigasztalja magát, hogy a szép az, ami van, amit akar és megszerez.

Ami érdek nélkül tetszik? De hiszen akkor tetszik igazán, ha érdekel. A regény is legyen rágható, de legyen *al dente*, ruganyos, mint a jó spagetti. Legyen rezisztenciája. Aztán fordítsz egyet a látószögön, és azt mondd: keppessen a nyavalya az elérhetetlen után! Ez a düledező falusi kocsmá is szép, és előtte a sár is szép, és igen, ez a rossz bicikli is szép. Így vagy minden hozzád tartozóval. Szép, mert a tiéd, az anyád, a gyereked, a párod, a házad, a hazád vagy csak az az egy-két négyzetkilométer, amelyen a legtöbbet mozogsz.

Az előbb még az volt szép, amire vágyódtál, méghozzá mindhiába, és most már – az alázat esztétikája szerint – az a szép, ami van. Az adott. A sorsod, a gyereked, a szembejövő vadidegen és ez a lépcsőház, amelyben föl-le jársz. Ez a ronda? Igen, ez a szép. Valamilyen.

*

Újvidék belvárosában éjjel alighanem többen vannak az utcán, mint Budapesten, ami nekem módfelett tetszik. Sok a csinos nő, ennyit a koros látogató is tárgyilagosan leszögezhet. Fiatalabb írőkoromban azt a viszonylagos gondolatszabadságot, amelyet az újvidéki magyar irodalmi folyóiratokban érzékelttem, amely újvidéki barátaim és kollégáim beszédében is érzékelhető volt, én Budapesten okkal irigyelhettem. 1970-ben szívesen ültem egy bizonyos Lajos kocsmájában, ahol a különféle nyelvű írók barátságosan megértették egymást. 1973 júniusában rendőri eljárás indult ellenem, amely ügyészi figyelmeztetéssel és állásom elvesztésével zárult, mert a vámosok elcsíptek egy veszedelmes bűnöst, nevezetesen Haraszi Miklós barátom *Darabbér* című társadalomrajzát, amelyet Újvidékre az Új Symposion című magyar nyelvű irodalmi folyóirathoz én próbáltam közlés céljából eljuttatni. Mészöly Miklós íróbarátommal az itt kapott honoráriumából 1970-ben szép tavaszi utazásra indulhattunk Újvidékről Belgrádon, Szarajevón és Mostaron át Dubrovnikba, Korčulára és Splitbe. Akkor jártam először a Földközi-tenger partján. Bevallom, eszembe sem jutott akkoriban, hogy ennek a változatos kultúrájú országnak a bizonytalan etnikai határok mentén szét kellene hullania. Ennek harminc éve, kapcsolatomat a várossal szerényen, de megőriztem. Barátsághoz társak kellene. Engedjék meg, hölgyeim és uraim, hogy

önök előtt mondjak köszönetet Végel Lászlónak, Vickó Árpádnak és Losoncz Alpárnak, akik élőszóban és írásban tolmácsolták gondolataimat olvasóknak és rádióhallgatóknak, engem pedig saját gondolataikkal és történeteikkel ajándékoztak meg. Köszönetet mondok továbbá Danilo Kiš emlékezetének, aki mindenkire, akivel beszélgettem, közel állt. Megilletődötten mondok köszönetet Aleksandar Tišma bennünk még elevenen élő képének, aki még legutóbb ittjártamkor, éles profiljával az ellenzós sapkája alatt, úgy merült föl a lépcsőn fölbaktatva egy aluljáróból, mint a város szelleme, amit megerősítve láttam azáltal, hogy merő véletlenségből aznap még kétszer találkoztam vele, ami arra enged következtetni, hogy az író sokat bolyongott a városában. A város azé, aki sétál benne.

Kevés sétám alkalmával az utcán, vendéglátóhelyeken igen jól étkezve, termekben, ahol sokan összejöttek, és ahol nekem is szó adatott, nem éreztem magamat otthontalanul. Lehet, hogy az a harminc évvel ezelőtti emlék a kívülálló kultúrhedonista szemlélete, legalábbis ezt vetették többen a szememre. Szó, ami szó, az én turista önzésem azon az útvonalon Újvidék és Dubrovnik között éppenséggel a változatoságban lelte örömét, és nem igényelt a kultúrtájak között útlevelellenőrzést fegyveresek részéről. Volt idő, nem is olyan régen, amikor a határok spiritualizációjáról volt szó. Azután jött a határteremtés nemzeti poézise, ami akarva-akaratlan államduzzadással jár együtt. Engem a határok finom átszellemítése, csökkentése vonz, mert az irodalomnak a dialógus a természetes közege. Dialógus? Beszélgetések szinte végtelen szövevénye, amelyeknek képzelt együttesét nevezhetnénk így is: kultúra. Ahogy vannak karakteres emberek, úgy vannak karakteres városok is, amelyek valami különös vállalkozásba fogtak, méghozzá olyanba, amelyet valóban urbánusnak is tekinthetnénk. Ősi mércéje az urbanitásnak, hogy milyen iskoláknak ad otthont egy város, netán egyetlen is van benne? Mint magyar író az újvidéki egyetemről a legkézenfekvőbb benyomást úgy szerezhettem, hogy időnként elolvastam Bori Imre és Bányai János professzorok esszéit. Csak néhány nevet említettem, olyanokét, akiket szeretek, illetve nagyra becsülök, és, mi tagadás, olyanokét, akikkel magyarul is tudtam beszélni. Erre a kényelmességre nem vagyok büszke, mert bár harmadik nyelven menne ugyan a beszélgetés, de talán még jobb, ha fesztelenül váltunk át egymás nyelvébe. Mi

egyebet gondolhatnánk a Duna utcában, Újvidéken baráti társaságban sétálva. Annyi közösség van Európában: nemzetek, népek, tájak, városok, folyóvölgyek, mint például a Duna-medence! Akadémiai identitás-vadászok figyelmébe ajánlanám a Dunatáj lelkét megkeresni, megkölni, Claudio Magrisnak is bókolva a távolból. Lehet, hogy így együtt a Fekete-erdőtől a Fekete-tengerig elég színes társaság vagyunk. Európán belül ez is egy külön regény.

Elhangzott az Újvidéki Egyetemen 2003. október 25-én a szerző díszdoktorrá avatásán

GALT MAC DERMOT-JAMES RADO-GEROME RAGNI
KORCOPARLIA / KOROOPARLUS GYENES LÓRÁD
REDITELJ / RENDEZŐ NAGY VIKTOR

